

ПСЕВДОНАУКА ТА ЇЇ РАЦІОНАЛЬНІСТЬ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ

Товарниченко В.О. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається соціокультурний аналіз становлення і розвитку псевдонаукової раціональності та її взаємовідношення з науковою раціональністю; дається порівняльний аналіз раціональності і псевдораціональності; визначаються критерії псевдонаукової раціональності

The article to be annotated deals with socio-cultural analysis of forming and development of pseudoscientific rationality and its mutual relation with the scientific rationality; the comparative analysis of rationality and pseudo-rationality is given; criteria of pseudoscientific rationality are defined.

Ключові слова

ПСЕВДОНАУКА, ПСЕВДОНАУКОВА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ, НАУКОВА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ, СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ, ПОСТМОДЕРНІЗМ

Вступ

Не викликає сумніву, що у сучасному світі вирішальне значення мають наукомісткі технології, відставання від яких приводить до відставання в економічному і військовому розвитку. Важко переоцінити ту роль, яку відіграє наукова раціональність у житті сучасного суспільства. Вона лежить в основі сучасних інформаційних технологій. Без неї були б неможливі досягнення у сфері освоєння космосу, медицини, генетики, кібернетики. У сучасному світі немає такої сфери діяльності, в яку б не проникла наука, але не лише наука здійснює вплив на суспільство, а й суспільство впливає на науку як соціальний інститут і, зокрема, на вчених, які є членами суспільства. У ситуації постмодерну змінюється культурна функція науки, її ідентичність розмивається. Наука, виявляється з цього погляду однією із сфер професійної діяльності, що має лише прикладне значення - у створенні можливостей для проектування нових технічних систем, - але претензії якої на володіння істиною не мають основ. При такому розумінні і наука, і псевдонаука у культурі рівноправні, так як тріумфує ігрове відношення до життя. Псевдонаукові ігри не вимагають використання громіздкого і дорогого обладнання і є більш ефективними у фінансовому відношенні, чим заняття наукою. У цих умовах розмиваються межі між наукою і псевдонаукою, що гальмує технологічний розвиток.

Мета статті:

- проаналізувати характерні риси і ознаки псевдонаукової раціональності;
- дати порівняльний аналіз наукової та псевдонаукової раціональності;
- визначити критерії псевдонаукової раціональності.

Обговорення проблеми

Не викликає сумніву, що розвиток науки і наукомістких технологій є життєво важливими для сучасного суспільства. Загальновідомо, що обсяг інформації зростає в арифметичній прогресії, підручники перевантажені математичними викладеннями. На відміну від науки кінця XIX століття, коли світобудова і його описання були прості і зрозумілі, у науці XXI століття ясність картини губиться й зникає взаєморозуміння між представниками близьких наукових напрямків. Тенденція пояснити незрозуміле через незрозуміле стала нормою нашого часу, тоу необхідно вміти відокремлювати корисну інформацію від надлишкової. Україна має величезний науково-виробничий потенціал, який необхідно використовувати не для спроб наздогнати європейський рівень виробництва, а для розвитку простих і дешевих технологій, заснованих на революційних ідеях, що дозволяють створювати продукцію, яка не має світових аналогів. Для України, щоб стати дійсно європейською державою, необхідно докорінно реформувати свій господарський комплекс, змінити засади його функціонування, забезпечити конкурентоспроможність своєї економіки на європейському ринку...[1, 26]. Формування економіки, що базується на знаннях, а не споживанні природних ресурсів, скорочення відходів виробництва, вирішення екологічних проблем, залучення до благ техногенної цивілізації [2, 7]. Потрібні рішучі заходи для посилення життєздатності інтелекту, підтримки і нарощення інтелектуального потенціалу суспільства. Якщо інтелект занепадає, то вироджується народ, нація, культура [3, 6]. Інтелект - могутнє джерело суспільного зростання, який потребує захисту і нарощування. На часі впровадження інноваційної моделі економічного розвитку, побудованої на перевагах високих технологій.

У сучасній Україні, як і в більшості інших країн, складається ситуація постмодерну, в якій формується ілюзія втрати провідної ролі наукової раціональності у культурі. Постмодернізм, виникнувши як своєрідне продовження авангардистських експериментів на початку XX століття, переходить від констатації неспроможності глобальних "домагань розуму" до спроб позначити орієнтири "постнекласичного" інтелектуального досвіду. Постмодернізм висуває як головний творчий принцип радикальний плюралізм стилів і художніх програм, світоглядних моделей і мов культури, відсутність ієрархії. У рамках постмодернізму розвивається **деконструкція** - напрям

постструктуралістського критицизму, що має на меті не прояснення фундаментального досвіду буття, а тотальне зневажання поняття буття як такого. Критика основоположних концептів традиційної філософії “дійсності”, “тотожності”, “істини” виходить з посилання, що статус раціонального у культурі не самовідтворюється на власному матеріалі, але підтримується постійним зусиллям по витісненню з його сфери тих елементів, які йому суперечать. Деякі ознаки дозволяють визначити сучасний стан науки як кризовий: це “зростання антисциєнтистських течій і навіть рухів у суспільстві, збільшення питомої ваги метафізичних компонентів всередині природничонаукового знання і як граничний випадок поява більшої кількості праць, написаних ученими-природниками, де робляться спроби побудувати якесь нове релігійно-метафізичне наукове знання” [4,20]. Причиною подібної кризи є розчарування в науці як такій. Оскільки наукова раціональність не охоплює всі прояви людського життя, відбувається звернення до раціональностей інших типів. Зокрема, виникають білянаукові, псевдонаукові і паранаукові системи поглядів, що намагаються заповнити проміжок між науковою картиною світу, міфу і релігією. У сучасній “постмодерністській” культурі розповсюджується думка, відповідно до якої “немає принципової різниці між знанням і незнанням, між істиною і неправдою, між наукою, і псевдонаукою”[5]. **Головним принципом постмодерну є нове заради нового і цей принцип докорінно вплинув на розвиток сучасної науки.**

Наука як соціальний інститут раціональна і комунікативна, її результати оформлюються в стислій логічній формі, що піддаються подальшій дедуктивній структуризації, і, як наслідок цього, легко і повною мірою засвоюються наступними поколіннями. У певному значенні сучасна природничонаукова освіта піднімає знання і уміння середніх випускників університетів вище за рівень енциклопедистів минулого століття, хоча їх творчий потенціал, звичайно, несумірний. За словами В.Біблера, «методика викладання повністю знеособлює результат» [6]. Науковий скептицизм вимагає, щоб формування проблеми було визнане раціонально-теоретичним, тобто незалежним від гри суб'єктивного духу. Лише тоді “окрема проблема чи завдання (та їх вирішення) отримують назву “наука”” [7,60]. Тобто наука у великій мірі - результат, продукт колективного соціального розуму, ефект кумулятивного вибухового зростання і самоорганізації знань. Образно кажучи, наука розвивається як живий організм: чергування процесів розподілу, спеціалізації дисциплін, аналізу і потім синтезу нової якості, нової онтології, нової мови. Це синергетичний процес морфогенезу, який відбувається на всіх рівнях організації науки, і коли переглядаються її основи, ми говоримо про **парадигмальні революції**. Зараз саме такий момент міждисциплінарного синтезу, самоорганізації науки — етап гострої рефлексії, становлення нової

постнекласичної еволюційної парадигми [8,191]. Чи є європейське розуміння науковості єдино можливим? Можна погодитись з думкою Баженова Л.Б., який відповідає на це питання позитивно. Б. Рассел акцентував увагу на двох інтелектуальних інструментах, що конституювали сучасну науку - винайдений греками дедуктивний метод, і експериментальний метод, вперше широко і систематично використаний Г. Галілеєм. Дедуктивний метод дозволив грекам створити математику, логіку і умоглядну філософію. Поєднання його з експериментом породило те, що ми називаємо сучасною наукою (це перш за все природознавство, але не тільки воно). Культурні норми вбирають в себе знання різних типів, і не тільки знання.

Культура визначає життя суспільства, і саме тому цілісна, а наука в цьому значенні часткова. Проблема полягає у тому, що ця частковість не усвідомлюється науковим співтовариством і суспільством в цілому. Результатом цього виявляється безпідставна експансія природничонаукового підходу і наукової картини світу в ситуаціях, що вимагають для свого вирішення зовсім інших підходів, наприклад, проектного і зовсім інших картин світу, мислення і діяльності. Згідно "стандартної концепції науки", найважливіша відмінність полягає у тому, що наука універсальна і у цьому значенні єдина, культура ж множинна. Можна говорити про китайську, індійську або європейську культури, але наукові знання скрізь однакові. Наука в своїх претензіях на істинність і універсальність самодостатня, монологічна і агресивна. Сучасна культура, навпаки, знаходить своє місце і сама себе лише в діалозі з іншими культурами. Сучасна свідомість вимушена розлучитися з раціоналістичними ілюзіями про безумовний пріоритет раціональної свідомості перед всіма іншими формами дораціонального і нераціонального. Існують такі форми культури, які ґрунтуються на інших, ніж раціональність, типах відносин до світу, із зміною інтервалів змінюється сама наукова раціональність, в тому числі й її нераціональна складова. Генезис науки не можна розглядати окремо від подій, що відбуваються в культурному і політичному житті суспільства. Розвиток науки відбувається в межах розвитку суспільства, яке вороже сприймає нові ідеї та їх носіїв: так, наприклад, Галілея судили, а Джордано Бруно спалили, з повною підставою захищаючи існуючу культуру. Після Жовтневої революції у СРСР партійна ідеологія замінює релігійну і здійснює свій вплив на науку. Подібна ситуація могла скластися і з фізикою, що в даний час є визнаним втіленням наукової раціональності, і яку трохи не визнали за містичну лженауку.

Інколи дуже зручно оголосити представників конкуруючої парадигми псевдовченими, а саму парадигму псевдонауковою. Іншими словами, псевдонаукове те, що не відповідає загальноприйнятим уявленням і не відповідає уявленням офіційної науки. Питання про раціональність "**псевдонауки**" у даний час

Псевдонаука та її раціональність: соціокультурний аналіз

обговорюється досить активно. **Псевдонаука** - це специфічний тип дослідження і форма ідеології, особливість якої зв'язана "із прагненням привести свої процедури і висновки до наукової форми, хоча їх зміст виходить за межі визнаних у даний час наукових концепцій" [9]. На думку І.Касавіна, псевдонаука відновлює відкинуті концепції, не приводячи нових аргументів для їх захисту. Як джерело емпіричних даних, псевдонаука використовує міф, унаслідок чого відбувається недооцінка наукового досвіду і, у той же час, некритичне сприйняття будь-якого роду сумнівних слухів і породжень повсякденної свідомості. Псевдонаука зацікавлена лише у підтверджуючих її положення фактах. Тому всі псевдонаукові гіпотези незаперечні, вони не старіють і не сприймають критику, будучи здатні пояснити будь-яку аномалію. Пояснення не використовує загальних законів, апелює до прикладів, аналогій, метафор, тощо її головне допущення: "усе можливо".

Псевдонаука виникає у період бурхливого розвитку науки і це відноситься особливо до тих сфер природознавства, які будуються на об'єднанні ідей і методів різних наук. Ознаки псевдонауки можна визначити у такий спосіб: висувається ідея, позбавлена теоретичної й експериментальної аргументації, що знаходиться у відриві від логіки розвитку науки. У той же час, у цій ідеї закладена велика претензія - псевдовчений береться за "всесвітні" проблеми й обіцяє революціонізувати і науку, і практику. Джерела псевдонауки: дилетантизм і неуцтво, зневага суворими поняттями і досвідом, ігнорування попереднього розвитку науки. Психологічно "псевдонаука визначається безконтрольною зарозумілістю, чи фанатизмом несумлінним кар'єризмом" [10]. Ці тенденції найчастіше поєднуються. Якщо вважати критерієм раціональності псевдонауки її подібність з наукою, ми не можемо вважати її раціональною. І.Касавін виділяє три ситуації проблематизації псевдонаукової раціональності: 1) під наукоподібною формою приховується ідеологічна концепція (як правило, реакційна) 2) недозріла наука прагне до статусу зрілої науки, 3) під формою науки живе деяке практичне мистецтво, перспективи перетворення якого в науку взагалі неясні. Як провести межу між тим, що наукове, і тим, що ненаукове? Як приклад, розглянемо боротьбу двох парадигм Н. Тесла та А. Ейнштейна, для боротьби між якими використовувались не стільки наукові аргументи, скільки політичні та економічні засоби впливу. Більше ста років тому був відкритий ефект резонансу, що широко використовується у радіотехніці, за допомогою якого на початку двадцятого століття Нікола Тесла створив трансформатор – генератор, що працював на частоті порядку 100 кГц, який отримував енергію з «ефіру». Потужність на виході цього трансформатора у сотні разів перевищувала потужність на вході. Потім відбуваються дуже цікаві речі: про роботи Тесла в 20-х роках ХХ століття забувають, але починає домінувати теорія відносності А.

Ейнштейна, по суті, чиста софістика, заплутана і суперечлива, єдина мета якої спростувати існування ефіру. Теорія відносності А. Ейнштейна визнана офіційною наукою, але більш ста років викликає філософські і наукові суперечки. Вона нагадує прекрасний повітряний замок, що не має під собою фундаменту, і тому постійно зазнає критики, з боку значної групи фізиків. Це Ю.Молчанов, О. Тімірязєв, К.Поппер, Б. Рісмен, Г. Лоренц, А. Майкельсон, І.Фізо, М. Розумів, М. Борн, Дж. Дж. Томсон, та ін. Теорія відносності незрозуміла багатьом, але проблема нерозуміння полягає не в нерозумінні, а у відсутності змісту, проте політичний вплив, конвенціоналізм і кон'юнктура роблять теорію відносності незаперечною. Поступово теорія відносності стала догмою, новою релігією. Але якщо теорія відносності невірна, то, як вона могла стати загальноновизнаною? З погляду прагматизму, істинно те, що корисно. І дійсно, теорія відносності дуже корисна нафтовим магнатам, якщо її розглядати як зброю, вона викликає захоплення, але, на жаль, ця зброя спрямована проти нас. Ейнштейн робить заяву, з якими неможливо сперечатися, і які він успішно застосовує: «Головне - це зміст, а не математика...За допомогою математики можна довести все що завгодно...Математика – єдино зроблений спосіб водити самого себе за ніс...Існує можливість опанувати предметом математично, не зрозумівши суті справи...У фізиці існує усього лише декілька фундаментальних ідей, які можна виразити звичайними словами. Жоден вчений не мислить формулами». Ейнштейн поводить себе як софіст, свідомо порушуючи закони логіки. Розглянемо другий постулат: Швидкість світла у вакуумі однакова для усіх інерційних систем відліку. Вона не залежить ні від швидкості джерела, ні від швидкості приймача світлового сигналу. У такій формі даний постулат приголомшує. Він звучить таємниче й обкутаний ореолом чарівництва, але його можна сформулювати по-іншому, не змінюючи фізичний зміст: 1. Швидкість світла різна в різних середовищах. 2. Швидкість поширення хвиль у будь-якому однорідному середовищі постійна. Вона не залежить ні від швидкості джерела, ні від швидкості приймача сигналу (ефект Доплера). Здавалося б, той же фізичний зміст, але вже немає таємничості і магічного ореола. Звучить досить буденно. З періодичністю приблизно в двадцять років з'являються публікації таких дослідників: О. Медеяновський, В. Докучаєв, А. Чернетський, В. Ацюковський, у яких описуються одержання енергії за допомогою резонансу. Особливий інтерес представляють роботи А. Мельниченко, що настроював у резонанс не тільки трансформатори, але й електродвигуни (збільшення потужності в кілька разів, що не може бути пояснене за допомогою $\cos \varphi$). Але цим публікаціям не приділяється увага, вони проголошуються псевдонауковими, оскільки вони суперечать теорії відносності і нібито порушують закон збереження енергії. Але якщо існує ефір, закон збереження енергії не

порушується. Як відрізнити, що наукове, а що псевдонаукове? Існує досить простий спосіб вибрати з двох теорій правильну. Не слід забувати, що критерієм науковості є повторюваність експерименту. Наука зникає, коли замість звертання до досвіду, починаються переходи на особистості. Так, одержати резонанс досить складно, так як це явище хитке, так як відсутні прилади. Проте, це зробити набагато простіше, ніж побудувати термоядерний реактор. Формули для розрахунку параметрів коливального контуру можна знайти у будь-якому довіднику радіоаматора. Таким чином, коливальний контур, набудований у резонанс, дозволяє одержати збільшення потужності в кілька разів. Чим вище частота, тим більше одержувана потужність. Питання про те, відкіля береться енергія (приблизно з ефіру), поки залишається відкритим і вимагає додаткового вивчення. Науку, як соціальний інститут розглядає когнітивна соціологія науки, яка виникла на початку 70-х років ХХ століття, й безперечно, належить сьогодні до числа найбільш авангардних, дискусійних і перспективних напрямів знання про науку. Когнітивні соціологи відкрито покусалися на одну з головних гносеологічних установок, що розділяються всією колишньою філософією науки від Бекона і Декарта до Поппера і Лакатоса про "особливий епістемологічний статус" наукового знання. Згідно цієї установки вважалось, що за своїм змістом наукове знання, на відміну від інших видів знання (філософії, релігії, міфології, мистецтва, буденного знання, ідеології тощо), повинно володіти і володіє соціальною і ціннісною нейтральністю. Як парадигмальний зразок таких уявлень про науку, виступало природознавство, і, перш за все, фізика. Соціальна і ціннісна нейтральність науки розглядалася як абсолютно необхідна умова досягнення об'єктивно-істинного знання - головної мети наукового пізнання. Об'єктивність наукового знання розумілася як його повна незалежність від "суб'єктивних" якостей конкретних вчених: їх індивідуальних творчих здібностей, інтересів, переваг, вірувань, світоглядних цінностей, пізнавального горизонту і ін. Когнітивні соціологи заявили про незгоду з тезою про соціальну і ціннісну нейтральність науки, про її особливий гносеологічний статус в значенні можливості досягнення наукою чистого об'єктивного знання. Вони поставили під сумнів трактування вченого як трансцендентального суб'єкта у будь-якому з трьох його варіантів: носія апріорного знання (Кант, Гегель), логіко-емпіричного механізму (позитивізм, постпозитивізм), захисників наукової спільноти (класична соціологія науки Вебера й Мертон). Необхідно відзначити, що поява когнітивної соціології науки саме в 70-х роках ХХ ст. була підготовлена такими обставинами: а) наявність теорій і парадигм, що змагаються та конкурують у всіх сферах знання; б) некумулятивний характер розвитку науки, що супроводжується якісними скачками, науковими революціями; в) історичні якісно різноманітні типи науки,

засновані на істотно різному розумінні того, що таке наука, кожна з яких володіє своєю раціональністю. При проведенні експерименту учений має справу з певною частиною фізичного світу. Те, які чинники вважаються експериментатором важливими, а які неістотними, залежить від симпатій вченого, тих норм науковості, які прийняті в даній науці на сьогоднішній день, норм, що культивуються суспільством, релігією. Те, які чинники слід розглядати як шкідливі, залежить від загальнокультурних уявлень ученого, а не від “об’єктивно” існуючих критеріїв. Подібний соціальний вплив неможливо усунути і він не може бути поставленим вченому за догану. Вчений переконує себе у тому, що об’єкт дослідження є чимось цілісним, самодостатнім. Взаємозв’язки об’єкта, окреслені певними рамками експерименту, оцінюються як другорядні, що не впливають на одержані результати. Тому вчені не в спроможності передбачити навіть малу частку наслідків, що викликаються діяльністю людини. Соціальний вплив проникає в науку і через ті мовні норми, які використовуються вченими для інформування про результати своєї наукової діяльності. Вчений повинен лінгвістично оформити результати спостереження. Те, що вчений “побачив”, є результат інтерпретації відповідно до того, чому конкретний вчений був навчений. Сучасний вчений - це людина, яка залучена в діяльність конкретних наукових груп, в яких цілими поколіннями людей, носіїв даної традиції, розвивається стиль мислення. Для тих, хто належить до даного колективу, “стиль мислення, властивий цьому колективу, обов’язково предстає як єдино правильний, якщо не єдино можливий” [11,143]. Приналежність реальних вчених до різних груп в науковому співтоваристві приводить до відмінностей в поглядах на результати власної діяльності і оцінку праці своїх колег. Виникає конфлікт інтерпретацій, теорій, методів, фактів – “ситуація, яку не можна пояснити, використовуючи старі уявлення про об’єктивність в науці” [12,104].

Вчені розходяться між собою не тільки в оцінці ролі і поведінки своїх колег, але і в тому, яке значення вони вкладають в зміст наукових термінів і самої наукової теорії; з часом вони можуть перейти в стан інтелектуальних супротивників. Якщо вчені обстоюють різні думки і немає обов’язкової для всіх точки зору на зміст наукової теорії та об’єкта дослідження і т.д., то як можна пояснити достатньо високий ступінь згоди вчених між собою, поза сумнівом, що до згоди вчені все ж таки приходять, і інтерес для філософів і соціологів представляють як способи його досягнення, так і ступені подібної згоди. Наявність розбіжностей між окремими ученими не може бути підставою для відмови від визнання деякої міри жорсткості всередині і поза наукою. Наукове знання, як виявилось, має більш складну і суперечливу структуру, чим це передбачалося раніше. Помилковим буде процес абсолютизації соціокультурного впливу на науку.

Псевдонаука та її раціональність: соціокультурний аналіз

Внутрішня логіка розвитку науки і зовнішній вплив співвідносяться згідно принципу додатковості Н. Бора. Це сторони одного складного, неоднозначного і об'єктивно суперечливого процесу. Не дивлячись на різні думки, вчені все ж таки досягають стану консенсусу шляхом вироблення взаємоприйнятних формулювань. Не дивлячись на суперечності і розбіжності, наука розвивається. Ступінь взаєморозуміння може існувати в межах між одностайністю з приводу змісту теорії і методів її інтерпретації, з одного боку, і повним небажанням (або технічною неможливістю) перевести висловлювання опонента в доступній для розуміння і ухваленій формі - з іншого. Схожі проблеми можуть вирішуватися на різних рівнях, тому відмінність між парадигмальним рівнем і рівнем дослідницьких програм часто ускладнюються. Якщо різні точки зору розглядати як несумісні парадигми, то при цьому консенсус неможливий, з іншого боку, відношення вчених до проблеми вибору між двома теоріями може бути вирішений на рівні дослідницької програми. Різні дослідницькі програми можуть бути сумісні в рамках однієї і тієї ж парадигми. В цьому випадку співпраця і встановлення взаєморозуміння між ученими можлива. Інша справа, якщо теорію розглядати як нову парадигму, несумісну із старими уявленнями, то досягнення взаємної згоди зовсім не свідчить про досягнення істинного знання. Згода лише прояснює стан науки і відношення між різними групами вчених. Зрештою у ХХ ст. наука володіла здатністю висувати фундаментальні концепції, що істотно заперечували зміст колишніх пануючих у науці поглядів. Як індивідуальні, так і загальнонаукові уявлення здатні радикально змінюватися з часом. Відмова від старих уявлень і створення нових фундаментальних теорій – “це складний соціальний процес досягнення науковим співтовариством певного консенсусу” [12,109]. Вироблення подібного консенсусу - результат взаємодії самих різних чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру (наочного, емпіричного, ціннісного і ін.).

Висновки

1. Головним принципом постмодерну є нове заради нового. І цей принцип докорінно вплинув на розвиток сучасної науки.

2. Обсяг інформації росте в арифметичній прогресії, підручники перевантажені математичними викладеннями.

3. Генезис науки не можна розглядати окремо від подій, що відбуваються в культурному і політичному житті суспільства.

4. Зручно оголосити представників конкуруючої парадигми псевдовченими, а саму парадигму псевдонауковою.

5. Псевдонаука - це специфічний тип дослідження і форма ідеології.

6. Псевдонаука виникає в період бурхливого розвитку науки. Це відноситься особливо до тих областей природознавства, що будуються на об'єднанні ідей і методів різних наук.

7. Ознаки псевдонауки можна визначити в такий спосіб: висувається ідея, позбавлена теоретичної й експериментальної аргументації, що знаходиться у відриві від логіки розвитку науки. У той же час, у цій ідеї закладена велика претензія -- псевдовчений береться за "всесвітні" проблеми й обіцяє революціонізувати і науку і практику.

Перспективи подальших досліджень

Дослідження паранауки, її соціокультурної ролі в суспільстві та паранаукової раціональності.

Джерела

1. Воронкова В.Г. Політика євроатлантичної інтеграції України: методика антропологічної експертизи //Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Випуск № 39. – 2009. - С. 21-35.

2. Пожуєв В.І. Стратегічні цілі і задачі переходу України до інформаційного суспільства //Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Випуск № 39. – 2009. - С. 4-20.

3. Пожуєв В.І. Інформаційна культура інформаційного суспільства //Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Випуск № 29. – 2007. - С. 4-17.

4. Наука и культура (материалы “круглого стола”) // Вопросы философии 1998 № 10. - С.: 5-24.

5. Лекторский В.А. Псевдонаучное знание в современной культуре (материалы “Круглого стола”) <http://www.LOGIC.ru/Russian/vf/Papers2001/table62001.htm>

6. Библер В.С. От наукоучения — к логике культуры. М., 1991.

7. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методології філософії науки:

8. Буданов В.Г. Синергетические механизмы роста научного знания и культура // Философия науки. Вып. 2: Гносеологические и методологические проблемы. - М., 1996. С.191-199.

9. Касавин И.Т. О ситуациях проблематизации рациональности // Рациональность как предмет философского исследования. - М., 1995. С.204

10. Волькинштейн М. Биофизика в кривом зеркале // Наука и жизнь, 1976.-N 7.-С.: 62.

11. Мелков Ю.А. Факт в постнеклассической науке. – К.: Издатель ПАРАПАН, 2004. – 224 с.

12. Лебедев С.А, Миронов А.В. Когнитивная социология: от критики особого гносеологического статуса науки к проблеме научного консенсуса. // Вестн. Моск. Ун-Та. Сер. 7. Философия. 1998. - N 4. - С.: 99-109.

ПСЕВДОНАУКА И ЕЕ РАЦИОНАЛЬНОСТЬ: СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ

Товарниченко В.А. (г. Запорожье)

Аннотация

В статье дается социокультурный анализ становления и развития псевдонаучной рациональности и ее взаимоотношения с научной рациональностью; дается сравнительный анализ рациональности и псевдорациональности; определяются критерии псевдонаучной рациональности

Ключевые слова

ПСЕВДОНАУКА, ПСЕВДОНАУЧНАЯ РАЦИОНАЛЬНОСТЬ, НАУЧНАЯ РАЦИОНАЛЬНОСТЬ, СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ, ПОСТМОДЕРНИЗМ

Статья надійшла 22.02.10 р.